

'hrvatska sahara' izbliza

Baš kao u međimurskom Zadubravlju, tamo gdje se slubljuju dvije velike rijeke, Mura i Drava, i ovdje je sve nekako posebno intenzivno izraženo, život i smrt. Čini se da su proljeća zaista ona prava, s visibabama i ljubičicama, ljeta osobito sparna kada se šumarci stiskaju uz stara riječna korita i bježe u hlad potoka, a jeseni bremenite i obilne poput kakve virovske snaše. Priroda je ovdje škrta i darežljiva istovremeno. Pokraj hirovite Drave Bukevlje i Ogorela Gređa pošli su putom nekadašnjeg Broda (današnjeg Ferdinandovca) i napustili djedovska ognjišta prepustivši ih vodenoj stihiji, da bi istovremeno stoljeća donijela kultivaciju tisuća hektara starih mračnih močvara, te u zadnjih nekoliko desetljeća i ukorjenjivanje nestašnih đurđevačkih pijesaka. Pčele oplodiše nepregledne šumarke akacije.

(Iz neobjavljene knjige putopisa »Podravinom i Međimurjem«)

I.

Virovske, molvarske i ostale konake dovoljno je, zapravo, samo jednom posjetiti da bi im se čovjek vječno vraćao. Makar samo u mislima. Od Hlebina na zapadu, Podravske Seseveta na istoku, Virja i Đurđevca na jugu i Drave na sjeveru, nalazi se izuzetno zanimljiv dio Podravine, koji plijeni pozornost po svojim prirodnim a isto tako i društvenim osobinama. Tu, nadomak stoljetnom Đurđevcu prostire se ukroćena pustinja, Đurđevački pijesci ili »Hrvatska Sahara«, a na sjeveru, zapad i istok od nje u nedogled se ređaju guste šume, obradiva polja i — konaki. Zlatni okvir ovom magičnom kraju čine velika i bogata podravska sela, poput Virja, Novigrada Podravskeg, Molvi, Kalinovca, Ferdinandovca i drugih.

Naoko, dakle, u cijelom prostoru razlikujemo tri posebne cjeline: zgnusnata naselja uz tradicionalne prometnice, zatim pijeske kao zaseban prirodni fenomen i, konačno, prema Dravi vabe bezbrojni idilični konaki. Imaju li ove cjeline išta zajedničkog? — pitao sam se putujući kroz kukuružišta prema Novom Virju. Kada sam se vraćao, shvatio sam da je cijeli ovaj kraj zapravo nerazdružena povijesna cjelina, jedno zajedništvo prirode i čovjeka čvrsto vezano patnjama i uspjesima.

Panonski mir caruje svuda, pritisnuvši ponekad čovjekovu dušu u kut. Kada žari ljetno sunce, obrisi šumara čine se nestvarnim, a hladovina mračnih hrastovika nedostižnom. Carstvo stoljetnih stabala, novozasađenih topolnjaka i razbacanih šumara ovdje se zovu širine ili možda Preložnički Berek, Severovci, Kupinje, Crni Jarci, Storgina Gređa, nastavljajući se i preko Drave prema Ždali — Gradina, Šfvanja, Telek... I Tolnicu, Kobilu, Trnovku, Bistru ili Čivičavec uhvati strah kada se žurno žuboreći zavlače u te tamne šume kamo su pobjegli jeleni s Generaličevih stakala.

Strah se vupira v dušu, a s Peski danas ržu ati i kukuricu pijetli.

Nedajbok da se sam nadješ u Ciganfisu!

Na konakima, pak, vječna idila. Tamo od Gabajeve Grede, pa preko Gornje šume, prema Medvedički, Grkini, Novom Virju, Drenovici, Crnecu, Pavlancima, do Kingova ili Lepe Grede puteljci puni pijeska i života. Čovjek zaželi zagrliti ta usamljena gospodarstva, koja čas ovdje čas ondje izranjaju iz idile kukuružišta, strništa i šumara. Isto je u Brezniku, Dragancima, Glogu, Rjuškoj Gredi ili Gajcu, negdje u tokutu između Kalinovca, Ferdinandovca i Podravske Seseveta. A o ljepotama puta, koji se s Peski spušta prema Molvama ili Severovcu, da se i ne govori.

Puse teku Čivičevcem, a na ledini uz potok pasu krave.

Zapravo, tamo u magični kut zavojite Drave, negdje na sjeveru konaka, u Karašku Luku nisam se ufao ići. Stara dravska korita s baticima i šašom skrivaju vidljive legende i istine, a preko ogromnog dravskog meandra, tamo u mađarskom Belavaru fiujuće parnjača na južnoj ugarskoj štreki. Čak i državna granica povila se ovdje pod teretom povijesti i dravskih hirova, a kamoli ne bi čovjek povjerovao u pozoje i druga čudovišta koja noću izlaze iz zamočvarenih riječnih rukava.

Stari dravski vukovi, zlatari i splavari, u nedalekom Vizvaru potrošili bi u kakvoj krčmi zadnju forintu da ublaže samoću i bol.

Taj kut valja doživjeti, od berečkih pustolina sjeveroistočno od Crneca, pa preko Karaške Luke, Kingova do Lepe Grede.

Drava se majčinski smiješi, ali u džepu drži bič prijetnje.

II.

Nekad su prijetili i pijeski.
Krvavi Peski.

»Mjesečina započe gasnuti. Iznad pješćane pustoši navlačila se crna koprena. Starac i konj nalazili su se upravo na Dubokim peskima. Zla slutnja čupala mu je srce. Pomisli da se našao na krivom pravcu. Natrag se nije moglo. Konji su i dalje ravnomjerno vukli, pijesak i dalje sipio. Ali zamalo i kojni su vukli sve više s naporom, na njima se naprezao svaki mišić, kotači su zapadali sve više u pijesak, a za njima se gubio trag, zauvijek zasipan, izbrisan«.

Čovjek danas skoro da ne povjeruje ovom isječku iz novele »Pomrčina« Novovirovca Vladimira Milaka. Zaista čudno i zagonetno. Doduše, tamo sjeverno od đurđevačkog Starog grada, već u dijelu Đurđevca koji se zove Peski, pa dapače podalje od njega, još i sada masovno se vodi pijesak i može se bar na tren dočarati ta tajnovita i

Ilustracija: Josip Turković

legendom obavijena »Hrvatska Sahara«. Ali tek na tren, jer dina i barhana očito više nema, naslućuju se tek brežuljci pokriti akacijom ili obrađeni, pod kukuruzom.

Istini za volju, čim se folksvagen zavukao u te prašnjave puteljke s mirisom cvijeta »korunovine«, čim smo za sobom ostavili livade pokraj Čivičevca i udarili prema Molva-ma zavojitim stazama ratara, neki imaginirani strah obujmi mi dušu. Gore do šumarskog i lovačkog doma na Peskima može se danas stići asfaltom, nagledati se fazana u posebno napravljenim rezervatima, dobro pojediti i popiti, nagledati se idile divljači i šumaraka. No, sve to manje se dojmi posjetitelja od sjenovitih puteljaka punih pijeska, koji se spuštaju prema sjeveru završavajući u plodnoj i nepreglednoj dolini konaka prema Dravi.

Da, zaista, otuda se ovdje skupilo toliko pijeska?! Ne bih ni sam vjerovao koliko ga ovdje ima da nisam vidio autentične fotografije snimljene na ovim terenima pred kojih četrdeset godina. Da mi dr Vladimir Blašković, koji je, usput rečeno, uz neke druge i doktorirao na ovom podravskom fenomenu, nije objasnio da su to bili đurđevački pijesci, rekao bih da fotografije potječu iz Afrike! »Poseban interes izaziva najizraženiji dio, tzv. »Đurđevački pijesci«, koji se mogu ograničiti na prostor između Molva i Virja na zapadu, te Kloštra i Podravske Sesveta na istoku. Na sjeveru se pijesci šire do aluvijalne nizine Drave, do tzv. »berek«, a na jugu i jugoistoku približno do terase kojom je izrađena cesta i željeznička pruga Koprivnica — Kloštar« — piše u svojoj disertaciji dr Pavao Kurtek.

Meni zapravo nikad nije bilo jasno koji je vrug baš ovdje nagurao te dine i barhane, koje su utjerivale strah u kosti virovskim i đurđevačkim gazdama kada su prevozili ljetinu iz sjevernije položenih konaka u svoje hambare. Jeli to stvarno nataloženo u vrijeme mlađeg tercijara, kada je Drava ovdje negdje imala svoje ušće u Panonsko more (kako tvrdi uvaženi geolog i zemljopisac Mihovil Gračanin)? Možda bi trebalo povjerovati uvaženim znanstvenicima Dragutinu Gorjanoviću Krambergeru, Oti Opitzu ili Branku Kostinčeru, koji smatraju da je ovdje do taloženja pijeska došlo u doba jednog interglacijala u pleistocenu ili ledenom dobu?

Ima naravno i još drugih sijaset teorija i hipoteza. Ali uvijek ostaje dilema: zašto baš ovdje i na ovom malom prostoru? Neki vrug tu ne štima — rekli bi nevjerni Tome. A zapravo, danas tu štima manje više sve. Peski su privedeni kulturi, straha više nema,

jedino ako se izuzme moje guranje folksvagen-a kada je u nekoliko navrata onako bez koristi počeo okretati zadnje kotače u baršunastoj podlozi pijeska na poljskom puteljku.

Sve zapravo jako idilično. Čak previše.

Joža Turković s tog Čivičevca, iz tih krvavih i vražjih Peski, vuče živu i izuzetnu inspiraciju, a pajdaš šumar tam gore iz šumarije i lovačkog doma mazi i uzgaja dva lipicanca u starom konaku.

No da, dotepe se tu i kakva snaša, a dok pronalaziš nove ovozemaljske naslade ispod osam virovskih podsuknji, posve izblijede i nestanu legende o stravičnim junacima z negdašnjih peski, koji su osvetnički jurili na konjima bez glave na ramenu.

»Plesala je dekla z dečkom, huja-haj, pak mu zbila zobe z ceckom, huja-haj«.

Taj znameniti stih narodne virovske pjesme našao sam zapisan u povijesnoj kronici, koju je svojevremeno sastavio kroničar-svećenik.

Em smo ljudi.

III.

»Široke su virovske širine«.

Dobro je to zapazio starina Franjo plemeniti Kuhač. Danas su tu pretežno topolnjaci, no to ne smeta Miju Kovačića, gornjošumskog, da iz ovih arkadijskih krajeva izvlači svoje slike prekrasne pejzaže i njima zadivljuje svijet.

»Prav ti bodi lepi dečko, huja-haj, zakaj ne daš mira cecku, huja-haj«.

Tak završava ta opojna virovska pjesma, a Vlado Milak nam bježi u idilu pejzaža u noći prekrtoj mjesecinom. »Ravnica zjenu i osta nijema. Plavičastosivi veo protkan zlatom mjesecine ovija drveće, žbunje, horizont. Naokolo strše niske šume kukuruza, a iza njih velika i tamna stara šuma sa svojim sablasnim sjenama«.

Stvarno, te šume sa svojim mirom i mrkim sjenama ostadoše vječna nepoznanica. Čak i Turcima! Ovdje se sklanjaše Đurđevčani, Virovci, Novigraci, Grbonožani kada su janjičari palili njihove domove. Tu je, kažu, nastala poznata podravska škrinja, ona koju danas tako vjerno i ljubomorno izdružuje i čuva stari ljevičar i vijećnik ZAVNOH-a, starina Marko Matkov z Đurđevca. Škrinja ima poklopac poput kakva malog krovića, onako dvodjelni, pa kad u šumi navali kišurina, ono malo robe unutra nije moglo pokisnuti.

Duroki, ti kršni krajišnici, nisu se dali.

Kad je tako, evo i jednog suvremenog opisa: »Područje od Đurđevca prema Dravi i djelomično preko Drave pripadalo je pod VII đurđevačku kapetaniju. To je područje uz potok Bistru, Tolnicu, Odalić Rok i sa sjevera Drave. I naravno isluženi podoficiri i vojnici krajišnici počeli se naseljavati uz put, koji uz potok Bistru i preko njega vodi prema Dravi. To je Hladna voda, Tolnica, Kranjica, Pavlanci i Stari Drum, koji kod križanja kod Maletićeve kuće skreće prema sjeveru i obilazi Orlovu Neteču i izlazi kod Smolekove kuće prema Dravi — Kovačev konak. Zatim Lepa Greda, Bakovci i Kingovo. Do osnivanja Ferdinandovca u svim tim konakima ima oko 300 kuća i raštrkane su među šumama i mekišima, između potoka i neteća«.

Bilo je tu i stočarskih stanova, pa i priremenih nastambi. »Tek tu i tamo boravio bi preko cijelog ljeta pokojni pastir i brinuo se o stoci i poljima kupio žir i spremao ga za zimu, ugotavljao sir, nadzirao salaške zgrade, koje su se sastojale od gazdijine kuće, staja, štagalja i kotaca. Sve su (nekad, naravno) bile drvene i pokrite slamom«.

I još malo (oprostite!) povijesti i geneze tih idiličnih i vražjih konaka. »Virovski konaci su zemljišta od rijeke Drave udaljena od Virja dva do pet sati hoda. Spadala su u zadružni posjed, dok su još ljudi živjeli ovdje u kućnim zadrugama. Radi udaljenosti obično je jedan član zadruge s blagom i oruđem boravio tamo i obrađivao zadružnu zemlju. Zato su na konakima izgradili odgovarajuće drveno zdanje kao privremeno konačište. No kad su nastale diobe zadruga, onda su oni kojima je pripao dio na konakima, stalno naseljavali nekadašnja privremena zdanja, te gradili bolje kuće, staje i druge gospodarske objekte«.

Eto, tako je to po prilici bilo s konakima.

Stare gazde ne prizna više današnje vrijeme. Sada većina konačana živi bolje i dinamičnije. Crveni krovovi ovdje su obična pojava. Stara najamnička podložnost prema boljim gazdama nestaje. »To ti nekako normalno danas tako dođe« — reče nam jedan

pajdaš z Novog Virja. Malo dalje šišti nafta i zemni plin s bogatih polja kod Crneca, a ovduda folksvagen klizi jedino po asfaltu.

Nešto čudno su, zapravo, ti podravski konaci i đurđevački peski. I dok grliš ta idilična usamljena gospodarstva, dok se plašiš živih pijesaka prošlosti, tražiš koju dobru riječ za napušteno Bukevje, diviš se molvarskoj cirkvi na slikama Jožine Turkovića, ovaj svijet stiješnjen između Bilo-gore i Drave čini ti se pomalo nestvarnim, zanesenim, a istovremeno ipak toliko ovozemaljskim.

Malo čudno, zaista.

A došao sam ovamo samo nabrati batiće u šaš.

(1976)